

Dr. sc. Omer Hamzić

NEKA RAZMIŠLJANJA POVODOM ZLATNOG JUBILEJA GRAČANIČKE GIMNAZIJE

(ILI O UZROCIMA I POSLJEDICAMA SVIH NAŠIH KAŠNJENJA I SVIH NAŠIH OPSTRUKCIJA)

GRAČANIČKA GIMNAZIJA OVE GODINE OBILJEŽAVA 50 godina svog postojanja i rada, ove godine takoreći ulazi u neko svoje zlatno zrelo doba. Pedeset godina u historijskom trajanju je tren, u realnom životu dvije trećine prosječnog ljudskog vijeka. Gračanička gimnazija, to je 50 generacija, koje je “proizvela” u jednom burnom historijskom razdoblju u koje je, barem kako se nama danas čini, stalo previše historije, kako za Gračanicu, tako i za BiH i šire okruženje, pa i svijet.

Gimnazija u Gračanici osnovana je 1959. godine, kada je u Evropi već pomalo popuštao hladni rat, kada je Josip Broz Tito bio već koliko-toliko “unormalio” odnose Jugoslavije sa tadašnjom prvom zemljom socijalizma, moćnim Sovjetskim Savezom, kada je sa nekim liderima nerazvijenih i manje razvijenih zemalja počeo “razradu” ideje o nesvrstanom pokretu...

U tadašnjoj Jugoslaviji intenzivno se tragalalo za takozvanim vlastitim putem u socijalizam, pokušavao se pronaći model efikasnijeg privređivanja (ali uz vrhovnu arbitražu partije), razmišljalo se o prvim ustavnim reformama koje će uslijediti poslije 1961. godine, potom prva ozbiljnija privredna reforma (1965.), veći stepen samostalnosti tadašnjih republika i autonomnih pokrajina, ali i preduzeća, koja se podvrgavaju nekoj kontrolisanoj tržišnoj utakmici... Sve će to kasnije dovesti do ve-

likih prestrojavanja, naročito nakon Ustava, 1975. godine i Zakona o udruženom radu, i napokon, definitivno uvesti Jugoslaviju u stanje permanentne krize koja će se raspetljati općom katastrofom na ovim prostorima, od 1990. do 1999. godine.

Što se tiče lokalnog miljea u kojem se “rodila” gimnazija, treba podsjetiti da se Gračanica u periodu poslije 1945. godine jako sporo izvlačila iz zaostalosti i bijede. Deceniju i po poslije rata, ova čaršija je imala isti izgled i istu infrastrukturu sa kojom je dočekala partizane, 7. aprila 1945. godine. Slučajno ili ne, Gračanicu su, iako je bila središte sreza, u širokom luku zaobilazile sve one čuvene industrijalizacije, pa i elektrifikacije (do 1952. – 1953.) i petogodišnji planovi, velike društvene investicije i javni radovi. U nekim kasnijim analizama, uzroci su se tražili u nedostatku sirovinске osnove, nedostatku kadrova, ali i političke volje da se stanje brže mijenja. Iako to spada u domen političkog folklor, trebalo bi već jednom odgovoriti na pitanje da li je Gračanica, zbilja, bila kažnjena radi Ibrahima Pjanića i njegovog kontroverznog ratnog i poslijeratnog životnog puta ili se radi o traženju alibija za nesposobnost i inertnost tadašnjih domaćih kadrova ili o nekim drugim uzrocima,

Pošto sve to ionako izlazi iz okvira priče o gračaničkoj gimnaziji, kada je riječ o kadrovima i takozvanom ljudskom faktoru,

Današnja zgrada Gimnazije “Dr. Mustafa Kamarić” i Mješovite srednje škole u Gračanici

školama i obrazovanju, ovdje treba ipak napraviti jednu digresiju. Kao prvo, moramo se podsjetiti da je Gračanica imala šansu da dobije gimnaziju još za vrijeme austro-ugarske uprave, daleke 1914. godine (nekoliko mjeseci prije izbijanja Prvog svjetskog rata), ali su to spriječili, niko drugi, nego tadašnji uglednici, “čaršilije”, koji su poručili vlastima da njima nije potrebna gimnazija, već kakva trgovačka školica za buduće sitne nakupce i piljare. To su, kako su nas učili, “mrske okupatorske vlasti” jedva dočekale i, “postupajući po volji građana” (zvuči poznato), gimnaziju koja je bila planirana u Gračanici, otvorile u nekom drugom gradu. Spomenuti uglednici Gračanice, bezbeli su odahnuli, a Gračanica je gimnaziju čekala još punih 45 godina. Iako je sasvim beskorisno trošiti riječi na ono “šta bi bilo, kad bi bilo”, u kontekstu ove teme, ipak ima smisla, radi pouke, postaviti pitanje: šta bi Gračanica dobila sa gimnazijom, 1914. godine. Ipak, lakše ćemo procijeniti koliko je i šta je izgubila, zato što posljedice tog “obrazovnog” gubitka osjećamo i danas. Narav-

no, treba biti realan: možda bi i tu gimnaziju, kao i mnogo štošta drugo, “otpuhali” vjetrovi koji su zavijali ovim prostorima od 1914. do 1959. godine – ali ipak, naravoučenije je jasno... Nastavljajući priču o propuštenim šansama “anam onim uz inat”, spomenimo da je isti slučaj bio i sa osnovnom školom u Lukavici, koja je svjetovnu školu dobila, umjesto 1914., tek 1930. godine, sa Doborovčanima koji su svoju školu morali čekati sve do 1938. godine... Svjedok sam izricanja sudskih presuda roditeljima koji su odbijali da šalju žensku djecu u školu. Takvih je slučajeva bilo sve negdje do 1975. godine. Da li nas opravdavaju priče o tuđinskom nastavnom planu i programu, bojazni od denacionalizacije i “povlaštenja” djece itd. Ne opravdavaju. Dokaz: gotovo iracionalni otpori novom i progresivnom dešavali su se u prošlosti (ali i do današnjeg dana) i u drugim oblastima, a ne samo u prosvjeti i obrazovanju. I dok smo još u vremenu austro-ugarske uprave, spomenimo otpore koji su se pružali urbanizaciji čaršije i umjesto drvenih, gradnji kame-

nih dućana i drugih objekata. Nije daleko od istine "pripovijest" da su vlasti podmetnule požar, 1885. godine, kako bi primorale čaršijske gazde i gazdice da grade nove zidane objekte u čaršiji, po urbanim rješenjima modernog grada.

Slični otpori pružali su se ukidanju uličnih fenjera i postavljanju savremenije javne rasvjete u čaršiji, takođe za vrijeme austrougarske uprave. Opet su to spriječili domaći trgovci, bojeći se da im ne propadne trgovina petrolejem.

Kada smo kod elektrifikacije, spomenimo da su još uvijek živi svjedoci velikih društvenih akcija, 1952. godine, ali i još većih otpora dovođenju električne struje u naša sela. Radna obaveza i lično učešće u tim akcijama doživljavalo se kao kuluk i još jedan namet na vilajet. U tim velikim akcijama, između ostalih, Ešref Ćurić, u to vrijeme, učitelj u Malešićima, bio je zadužen da ubjeđuje Malešane u prednosti sijalice nad "gasnjačom" (petrolejskom lampom). I kada je pomislio da je u tome konačno uspio, na završnom zboru građana javio se jedan diskutant i optužio učitelja da džaba obmanjuje narod i da "od toga nema ništa": on očima svojim vidio da žica o kojoj se govori nije šuplja, a "kroz što će onda prolaziti električna struja", pitao je učitelja, očekujući odobravanje svojih suseljana. Iako mi se ovo i u nekom prošlom vremenu doimalo kao vic, rahm. Ešref Ćurić, s kojim sam dugo radio, uvjerio me je da je to živa istina, upoznavši me jednom prilikom sa tim čuvenim diskutantom.

Sličnih situacija, ali i prave drame bilo je i prilikom dovođenja vodovoda u Gračanicu, koja je kulminirala 1963. godine, gotovo spontanom narodnim ustankom ili seljačkom bunom u Sokolu.

Danas spadaju u sferu folkloristike slučajevi otpora vještačkom đubrivu, koje se u našu poljoprivredu uvodilo upravo u periodu u kojem se uhodavala i gračanička gimnazija. Da bi dokazali ne samo beskorisnost, već i štetnost vještačkog đubriva,

neki su vreće tog koncentrata istresali u živicu, da bi nakon nekoliko dana pokazivali spaljenu travu, kao dokaz da će tako biti uništeni i usjevi.

Slično je bilo i sa prinudnim uklanjanjem ognjišta i otvorene vatre po stambenim kućama, pružao se otpor velikim poslijeratnim sanitacijama i uklanjanju izvora zaraznih bolesti itd.

To je naličje svih naših takozvanih uspjeha i svih naših lokalnih politika u prošlosti o kojima se obično nerado govori. Možda i ne treba po tome previše čeprkati. Ali problem je u tome što nam se slične pojave ponavljaju do današnjeg dana. Zar implementacija historijskog projekta toplifikacije grada, sa krajnjim ciljem ekološki čiste – evropske Gračanice, koja nailazi na gotovo iracionalne otpore i opstrukcije ne podsjeća na spomenute primjere iz prošlosti.

Traženje uzroka tim otporima u našem čovjeku zahtijevalo bi neke posebne analize i elaboracije. Iracionalni otpor novom... neki će otići u psihologiju, drugi u folklor, treći u tradiciju. I nije to slučaj samo na ovim našim prostorima. Strah od svega što je novo, tradicionalni otpor svim reformama i promjenama – još od onog vremena iz narodne pjesme: "Bojićuću, bojiš li se koga – boga malo, sultana nimalo, a vezira ko dorata svoga", pa do navedenih i drugih primjera iz novijeg doba... Jesu li u pitanju ukorijenjene navike, naslijeđena zatucanost... Historijska dimenzija, društveni položaj ovdašnjeg čovjeka, njegov nacionalni, socijalni, kulturni identitet – i da ne nabrajamo. Sijaset je uzroka. Boli glava... Ipak samo jedan, bez ikakve dvojbe, možemo staviti na prvo mjesto u ovoj priči. To je narodna neprosvijećenost u najširem značenju te riječi. Da ponovimo – neprosvijećenost.

Zašto sam ove primjere "upleo" u priču o jubileju gračaničke gimnazije i sa ovim digresijama gotovo promašio temu? Jednostavno zato da bih što jače, kao u nekom

kontrastu, naglasio posljedice velikog kašnjenja u razvoju školstva i školske mreže u bošnjačkim selima ove opštine, a tako je i na širem prostoru Bosne i Hercegovine i da bih još više istakao značaj otvaranja gimnazije u Gračanici i njenih 50 generacija u općekulturnom, civilizacijskom i društveno-ekonomskom razvoju ovog kraja. Neke buduće monografije, ako ikada budu napisane, donijet će statistiku o broju inženjera, profesora, nastavnika, ljekara – magistara, doktora nauka, umjetnika, bivših đaka ove škole. Ali to je suha statistika koja nam ne daje potpun odgovor na pitanje šta je gračanička gimnazija značila i šta znači za budući razvoj Gračanice i njezine okoline. Koja su to zapravo, mjerila? Da bismo odgovorili na to pitanje, zapravo da bismo spoznali značaj te škole u općem razvoju Gračanice, pokušajmo hipotetički zamisliti kako bi Gračanica izgledala danas da je dobila Gimnaziju 1914. godine? Drugo mjerilo može biti sljedeće: od 1965. godine, kada su se u Gračanicu počele vraćati prve svršene fakultetlije, Gračanica je prestala “uvoziti” kadrove sa strane. U Domu zdravlja zapošljavaju se prvi ljekari, đaci gračaničke gimnazije, dolaze i prvi profe-

sori, ekonomisti, pravnici, inženjeri. Šta je to značilo za Gračanicu i za čitav ovaj kraj, nije potrebno posebno elaborirati – ali to je neka mjera kojom možemo mjeriti i izmjeriti, prvo značaj otvaranja, ali i ukupan doprinos te škole razvoju ovog kraja u proteklih pola vijeka.

U želji da na neki način obilježimo zlatni jubilej gračaničke gimnazije (po svemu sudeći, jedini smo se toga sjetili), u ovom broju objavljujemo nekoliko priloga, koji su tematski vezani za tu školu. Izdajamo prilog *Počeci i razvoj gimnazije u Gračanici, sa posebnim osvrtom na društveno-ekonomske prilike u vrijeme njenog osnivanja (1959.-1960. godine)*, zatim portret Asima Dževdetbegovića, jednog od najuspješnijih predsjednika gračaničke opštine, koji ima izuzetne zasluge za otvaranje gimnazije (u rubrici “Likovi zavičaja”), te naučni portret prof. dr. Muharema Zildžića, iz prve generacije gračaničkih gimnazijalaca u rubrici “Predstavljamo vam doktore nauka s područja Gračanice”. U želji da predstavimo stvaralaštvo prvih đaka gračaničke gimnazije, u rubrici “Riječ” objavljujemo *Reprint prva dva broja đачkog lista “Glas gimnazijalca” (iz 1960. godine)*.